

JOURNALISM / PUBLICISM

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2022.81.9>

UDC 070.422:355/359

Military Reporting in the Modern Media

Natalia Bukina

<https://orcid.org/0000-0002-5993-6562>

PhD (Philology), Associate Professor, Department of Journalism, the Faculty of International Relations

National Aviation University,

1, Lubomir Husar st., Kyiv 03058, Ukraine

Corresponding author's e-mail: bukinanataliia@nau.edu.ua

ABSTRACT

The scientific study should encourage to solve the problem of development of the genre of military reporting in the modern Ukrainian media and education of journalists, who are specialized in this theme, creation of appropriate trainings and retraining courses. It is military correspondents who have the opportunity and are obliged not only to inform through their materials, but also to raise the next generation. The usual characteristics of reporting: promptness, objectivity, dynamic presentation and balanced conciseness are only intensified when it deals with specific military reports. The objective of the article is to ascertain the genre peculiarities of the modern military report.

Theoretical basis. I. Prokopenko, one of the founders of genreology dealt with the problems of reporting skills. M. Vasylenko wrote and published a significant number of articles related to the problems of genre development. It is worth to mention the scientific publications of R. Radchyk, O. Pidlutskyi.

Research methods. The article has used a historical and a comparative method, that allowed to show the dynamics of genre development for the last few decades. A separate comparative method was useful when it was necessary to determine the degree of moral and information influence on the reader, in terms of using the latest techniques for coverage of factual material. The method of genre-thematic differentialization was used in the genre definition of individual materials, where the reporting part was inferior to analytics or the interview genre dominated etc.

Conclusions. A special course of military journalism should be introduced at the universities where journalism is studied; to invite the reporters who have already visited the front to give lectures and to conduct practical classes; to write a column, where military reporters will perform with the materials in the periodicals, both printed and electronic ones. The scientific studies and scientific searches in the field of military journalism should be activated.

KEYWORDS: reporter; information genres; war; personnel; newspaper.

УДК 070.422:355/359

Воєнний репортаж у сучасних медіа

Букіна Наталія Валеріївна, Національний авіаційний університет, факультет журналістики і міжнародних відносин, канд. філол. наук, доцент, <https://orcid.org/0000-0002-5993-6562>

Резюме

Наукова розвідка має сприяти вирішенню проблеми розвитку жанру воєнного репортажу в сучасних українських медіа, вихованню журналістів, які спеціалізуються на цій тематиці, створенню відповідних курсів підготовки і перепідготовки. Саме воєнні кореспонденти мають можливість і зобов'язані не тільки інформувати своїми матеріалами, а й виховувати молоде покоління. Звичайні характеристики репортажу: оперативність, об'єктивність, динамічність викладу та зважена лаконічність – лише підсилюються, коли йдеться про специфічний воєнний репортаж. Мета статті – виявити жанрові особливості сучасного воєнного репортажу.

Теоретичне підґрунтя. Проблемами репортажної майстерності багато займався один із фундаторів жанрології І. Прокопенко. Значну кількість статей, присвячених проблемам розвитку жанру, написав і опублікував М. Василенко. Слід згадати наукові публікації Р. Радчик, О. Підлуцького.

Методи дослідження. У статті було використано історико-порівняльний метод, що дало змогу показати динаміку розвитку жанру впродовж кількох останніх десятиріч. Окремо порівняльний метод знадобився, коли слід було визначити ступінь морального та інформаційного впливу на читача за умови використання новітніх методик подачі фактичного матеріалу. Метод жанрово-тематичної диференціації використано для жанрового визначення окремих матеріалів, де репортажна частина поступається аналітиці чи домінує жанр інтерв'ю тощо.

Висновки. В університетах, де вивчається журналістика, слід запровадити спеціальний курс воєнної журналістики. На читання лекцій, практичні заняття запрошувати репортерів, які вже побували на фронті. У періодичних виданнях, як друкованих так і електронних, ввести спеціальну рубрику, шпальту, де виступатимуть зі своїми матеріалами воєнні репортери. Слід активізувати наукові розробки, пошуки в царині воєнної публіцистики.

Ключові слова: репортер; інформаційні жанри; війна; кадри; газета.

1. Вступ

Драматичні події останнього часу спричинили нагальну необхідність кардинальної зміни підходів до проблеми висвітлення перебігу воєнних дій у вітчизняних ЗМК. Раніше потреба у воєнних репортерах відчувалася не так гостро, оскільки протистояння на Сході було більше схожим на окопну війну. Проте нині, коли бої набувають великих масштабів, необхідність адекватного, емоційного і, водночас, зваженого відображення цих подій є надзвичайно актуальною. На журналістів, які пишуть про війну, покладено й інше важливе завдання. Саме вони, воєнні кореспонденти, мають можливість і зобов'язані своїми матеріалами не лише інформувати, а й виховувати молоде покоління в традиціях патріотизму, служінні України на полі бою. Особливістю підготовки воєнних репортерів є те, що готувати таких журналістів можна лише на війні. Адже вміння писати, що його надають в університетських аудиторіях, часто щезає при першому обстрілі, посвисту кулі над головою. Тому при підготовці воєнних репортерів слід враховувати їх психоемоційний стан, вміння швидко реагувати на обставини, що змінюються. Відмінні фізичні характеристики воєнного репортера, здатність водити машину тощо можуть врятувати йому життя, убезпечити і репортера, і матеріал, що він його має передати з поля бою. Репортаж на батальну тематику має свої специфічні особливості, про що йдеться далі в науковій розробці. *Мета статті* – виявити жанрові особливості сучасного воєнного репортажу.

Підкреслимо той факт, що звичні характеристики репортажу: оперативність, об'єктивність, динамічність викладу та зважена лаконічність, лише підсилюються, коли йдеться про специфічний воєнний репортаж. Вітчизняні редакції друкованих та електронних видань, не маючи часу і змоги для спеціального навчання воєнних репортерів, вдаються до апробованої світової практики: вербування репортерів для висвітлення перебігу воєнних подій із числа вже працюючих журналістів. Як правило, в цю категорію потрапляють не лише хоробрі, а й впевнені у своїх спроможностях репортери, які мріють про творчу кар'єру, прагнучі у своїх дописах наслідувати фронтові репортажі Артура Конан Дойла, Ярослава Гашека, Ернеста Гемінгвея та інших відомих репортерів та літераторів. Багато хто із вітчизняних воєнних репортерів потай мріють про письменницьку славу. Тут стає в пригоді професійне репортерське вміння збирати і накопичувати необхідну інформацію у вигляді яскравих фактів, що в подальшому можуть бути важливими елементами повісті, роману.

Воєнний репортаж, і це є однією із специфічних характеристик жанру, має бути проілюстрований гарною, експресивною світлинкою. Причому бажано, щоб подія на світлинці відповідала текстовому ряду. Постає питання співпраці репортера і фоторепортера на полі бою. Чи мають вони підстраховувати одне одного? Чи, навпаки, репортер-текстовик має максимально посприяти своєму колезі з камерою, який буквально пірнає у вирву від снаряду, ледь уникнувши ворожої кулі, щоб зняти історичний кадр? Питання може бути вирішено лише на практиці, коли додому разом із солдатами повернуться репортери, учасники цієї війни.

2. Теоретичне підґрунтя

Проблемами репортажної майстерності займався один із фундаторів жанрології І. Прокопенко. Його посібник «Репортаж в газеті» [1], попри той факт, що виданий більше півстоліття тому, не втратив актуальності з точки зору методології визначення проблеми; прагматичних порад, яскравих прикладів. Значну кількість статей, присвячених проблемам розвитку жанру, написав і опублікував М. Василенко. Безперечно, слід згадати наукові публікації Р. Радчик і розробки в цій царині О. Підлущького. Проте відчувається брак публікацій, присвячених саме сучасному стану розвитку репортажу, практично немає публікацій зі специфіки воєнного репортажу.

3. Методи дослідження

У статті було використано історико-порівняльний метод, що дало змогу показати динаміку розвитку жанру впродовж кількох останніх десятиріч. На прикладі роботи репортера «Таймс» яскраво продемонстровано, як можна подавати репортажний текст у белетристичному стилі. Окремо порівняльний метод став у пригоді, коли слід було визначити ступінь морального та інформаційного впливу на читача за умови традиційних та новітніх методик подачі фактичного матеріалу. Метод жанрово-тематичної диференціації використано для жанрового визначення окремих матеріалів, де репортажна частина постується аналітиці або домінує жанр інтерв'ю тощо.

4. Результати і обговорення

Як будь-яка сучасна війна сприяє розвитку науки, швидкому розгортанню окремих видів виробництва, так і бойові дії на території нашої держави привели до швидкого кількісного і якісного зростання репортажних матеріалів, присвячених драматичним подіям. Домінує жанр репортажу в його специфічній воєнній іпостасі, оскільки саме репортаж з елементами інтерв'ю є найбільш оперативним жанром сучасної журналістики. Репортажний матеріал вимагає не лише літературної вправності, майстерності. Він потребує досвіду, причому досвіду безпосереднього написання авторських репортажних матеріалів. Виходячи з практичного досвіду роботи в друкованих та електронних медіа, вважаю, що задовільною є практика розміщення авторських матеріалів кілька разів упродовж одного тижня. Не так важливо, йдеться про електронне чи паперове видання, головне регулярність і методичність появи репортажних матеріалів у конкретному ЗМК. Часто вимоги редакцій зводяться до традиційної умови: подавати матеріал обсягом не більше 5 тисяч друкованих знаків, розбивка на окремі розділи, про фотоілюстрації, малюнки тощо дбає місцева більд-редакція. Проте, як зазначалося вище, подібна практика, через ряд обставин відійшла в минуле, і говорити про постійне «тренування» наших журналістів-репортерів не доводиться.

Як зразок більш професійного підходу до справи, звернімося до досвіду відомого американського видання, в якому розміщено класичний репортаж з індивідуальними моментами світосприйняття реальності власним репортером. Репортаж Д. Саттера у *The New York Times* «Як жити у фільмі жахів», починається із суто аудіовізуальної картини: «У Гуляйполі немає ні електрики, ні води. Лише темрява й довгі хвилини тиші, коли є лише цокання настінних годинників на батареїках чи скрип відкритих воріт на холодному вітрі, доки поруч не пролунає наступний вибух, брязкаючи вікнами... А потім це повторюється знову. І знову. Свист, а потім гуркіт. Іноді снаряди вибухають ближче. Або подалі. Буває на кілька годин вибухи взагалі припиняються. Але майже місяць у цьому місці вздовж лінії фронту на сході України одна і та сама картина, і кожна ніч приносить одне й те саме запитання: де впаде наступний?» [2].

Не менш емоційним є репортаж Фергала Кіна із ВВС «Трагедія у Бучі: історія людини, яка повстала із мертвих». Свідомо абстрагуючись від суто емоційної складової матеріалу, акцентуємо на техніці передачі фактажу. Не маючи змоги бути особисто присутнім на місці злочину (а героя матеріалу ледве не впритул розстріляли російські вояки, вижив він чудом), відзначимо, що досвідчений журналіст максимально використав репортажну стилістику на початку твору, кількома фразами зумівши ввести досить поміркованого західного читача в драматичні події в Україні. Вступ, або «вріз», виглядає так: «Таксист і батько чотирьох дітей Іван Скиба на початку війни опинився у захисті однієї із вулиць в передмісті і лише дивом уникнув смерті від рук російських вояків. Усім іншим українським чоловікам, які були разом із ним, пощастило менше. Прокурори розглядають те, що трапилося в маленькому містечку Буча під Києвом як воєнний злочин. Кореспондент

ВВС Фергал Кін зустрівся із Іваном – єдиним українцем, який вижив, потрапивши до російського полону. ...Виникає бажання видихнути. Зробити один великий видих, щоб послабити тиск. Але Іван знає що вмере, коли наважиться це зробити. Температура ледве вище нуля. Тепле дихання, пара, яка піднімається в холодне повітря, насторожить убивць. Вони вже перевіряють тіла тільки-но застрелених чоловіків і переконуються чи мертві вони, роблячи контрольний постріл у тих, хто подає ознаки життя. Іван чує, як один із російських солдатів каже: «Цей ще живий!» [3]. Через кілька абзаців класичний репортаж припинено, далі йде драматична розповідь, але вже у специфічному жанрі репортажу-інтерв'ю про сповнені трагедійного звучання перипетії поневірян колишнього таксиста із невеличкого українського містечка. Автор матеріалу широко використовує суто художні прийоми, коментуючи події, про які розповідає герой.

Репортаж-інтерв'ю поступово набуває специфічних рис художнього репортажу. Про який українська дослідниця Л. Шутяк у науковій розвідці «Художній репортаж в українських друкованих та онлайн-ЗМІ (особливості розвитку жанру)», пише так: «... для повноцінного й адекватного розкриття особистостей головних персонажів свого матеріалу художній репортажист вдається до фіксації мовлення героїв та його подачі у статті без редагування. Сленг, звуконаслідування, діалектизми, просторікування є необхідною ознакою таких текстів. Саме вони забезпечують колоритність мовлення героїв статті, а отже, й самого матеріалу; у більшості публікацій очевидне домінування діалогів, які дозволяють краще розкрити характери людей, мотивацію їхніх вчинків; – симптоматичне часте використання великої кількості розділів» [4].

Драматичний матеріал Фергала Кіна із ВВС також характеризується своєрідною технікою постановки питань, про яку писав український науковець Олександр Чекмишев у своїх порадах початківцям і тим, хто вдосконалює професійну техніку: «не боятися зупинитися і знову ставити запитання, якщо відповіді не отримано або сказано недостатньо. Журналіст має бути готовим до корекції своєї поведінки та сформульованих задалегідь запитань» [5, с. 119].

Під час підготовки цього наукового дослідження, виявлено неоднозначний і доволі характерний факт, який характеризує і західну журналістику (американську в тому числі) в плані переформатування вимог до сучасного репортажу. Продемонструємо цей феномен на зразку відомої публікації американо-французького письменника Джонаттана Літтла «Що таке Україна?» [6].

Публікація, що її сам автор і редакція інтернет-видання визначають як «репортаж», насправді таким не є. З наукової і суто професійної точки зору, можна охарактеризувати матеріал як «огляд-звіт з елементами репортажу та інтерв'ю». Інша справа, що жодна редакція, ні вітчизняна, ні зарубіжна, на подібну дефініцію не погодиться, мотивуючи це тим, що, мовляв. «подібне визначення викличе подив читача». Тим часом, спрощення у визначенні жанрової характеристики веде до зниження рівня читачьких вимог, псує загальну культуру сприйняття тексту. Тимчасова практика входить у повсякденність, стає нормою для журналістів і керівництва редакції. Зрештою, це призводить до розмиття понять у царині жанрів. Конкретному співробітнику, який отримав завдання на написання репортажу, одразу спадає на думку, що репортаж можна збільшити за рахунок діалогу, аналітики. Безперечно, ці прийоми рекомендуються і вітаються при написанні класичного репортажу, але питання полягає в іншому: за якою кількістю аналітики, власне друкованих знаків, закінчується репортаж і починається ґрунтовна стаття? Або. Скільки треба включити в текстовий матеріал діалогів, щоб «розмити», уповільнити динаміку репортажу і перетворити матеріал на розширене інтерв'ю?

Яскравим взірцем подібного псевдо репортажу виступає стаття Джонаттана Літтла «Що таке Україна?», про яку згадувалося вище. Вже із перших рядків зрозуміло, що автор наполегливо прагне «підтягнути» матеріал до репортажу. Проте вперто виринає ана-

літика. Літтел описує складнощі дороги до Києва, згадує гламурну атмосферу столичних вечірок, які ще недавно він відвідував. Нарешті автор знайомить нас зі спогадами українців, які пережили російську окупацію. Проте репортажем їх трагічні спомини назвати важко, це однозначно інтерв'ю-монолог. Приблизно вже в середині матеріалу зустрічаємо репортажний елемент. Він, як і все в матеріалі, має драматичний характер: «Поліцейські приводять нас у село під назвою Вишеград. У великому сосновому лісі ми виявляємо покинуту російську базу: бункери, траншеї, сліди саперних робіт для захисту бронемашин чи артилерійських знарядь. До нашого приходу двоє робітників, оточені поліцейськими, експертами та журналістами, вже майже викопали труп і тепер із зусиллями витягають його з ями. Звідти йде нудотний запах, чоловіки працюють щосили і, важко дихаючи, матюкаються. Ноги трупа, що стоїть у ямі майже вертикально, загрузли в піску, його голова трясеться, а коли одяг напинається, відкриваються частини його тіла – зелені, червоні, рожевуваті» [6].

Зрозуміло, що побачене автором на власні очі і яскраво описане навіть не журналістом, а письменником-романістом, як представлено Літтела в часописі, сприяє більш ефективному впливу на масову свідомість. Та класичним взірцем для будь-якого воєнного кореспондента лишаються репортажі Ернеста Гемінгвея про Першу та Другу світові війни, громадянську війну в Іспанії. Наведемо один з яскравих епізодів із репортажу «Рейс до перемоги» про висадку союзників у Нормандії у 1944 році: «Ніхто нині не згадає дату древньої битви при Сплومی. Але день, коли ми зайняли береговий район Фокс-Грін, відомий точно: це було шостого червня, і був сильний вітер, норд-вест. Коли ми сірим ранком ішли до берега, круті зелені хвилі вставали кругом довгих, схожих на сталеві труни десантних барж і падали на голови солдатів, які юрмилися в тісному, напруженому мовчазному єднанні людей, які ішли у бій. Попереду у сталевому трюмі стояли ящики із триніротолуолом, обв'язані резиновими рятувальними поясами, щоб можна було пустити їх по хвилям прибою, і протитанкові рушниці в водонепроникних чохлах, що нагадували плащі американських школярів. До кожного предмета також був приторочений резиновий рятувальний пояс, і такі самі гумові пояси були закріплені під пахвою кожного солдата. Коли в баржу біла хвиля, зелена вода закипала до біла і захльостувала людей, зброю, ящики із боєприпасами. Попереду було видно берег Франції» [7, с. 166].

Отже, ми бачимо зразок парадоксального алегоричного початку, що розтягнувся на ціле речення і далі йде яскравий опис очевидця, письменника і репортера Ернеста Гемінгвея про висадку в Нормандії. Репортаж не лише відповідає канонам жанру, він сам по собі є каноном.

Наскільки можливі в воєнному репортажі аналітичні відступи, історичні асоціації, ліричні епізоди? На прикладі вже згаданих репортажів Ернеста Гемінгвея, оповідань, що написані в репортажному дусі Річарда Олдінгтона, українських літераторів, про яких тут згадувалось, можна стверджувати, що в них також є необхідність. Проте науковий аналіз свідчить, що подібні відступи все ж є чужорідними для стилістики і динаміки воєнного репортажу. Вони мають право на існування лише як виняток, займати незначну частину в межах відведеного тексту.

Репортажі, написані репортерами газет, журналів, досить істотно за стилем викладу відрізняються від репортажів, створених письменниками, професійними літераторами. Про це переконливо свідчить стаття літератора Андрія Кокотюхи в одному із популярних інтернет-видань «Кращі романи про цю війну напишуть не ветерани» [8].

Не претендуючи на ґрунтовний науковий аналіз, А. Кокотюха, спираючись на емпірику, мотивує той факт, що, як правило, авторами кращих художніх творів про війну є не професійні письменники: «Приблизно за рік після початку російського вторгнення і появи в інфопросторі теми учасників бойових дій (атошників) спікери культурного простору вперше заговорили про очікування вибуху воєнної прози. Яку, звісно ж, писатимуть вете-

рани, згадані вже атошники. Причому наголошувалося на важливості саме художньої прози. Бо поезія, професійна чи аматорська, але завжди емоційна та щира, в Україні українцями твориться з будь-якого приводу. Вони роблять помилку. Так само роблять її прогнористи-культурологи, очікуючи появу значного пласту нових імен, здатних розказати про пережите, побачене, осмислене й при цьому вкласти досвід очевидця та учасника реальних подій у прокрустове ложе сюжету, лінійної драматургії, відповідати законам різних жанрів. Навчитися стріляти й копати окопи значно легше, ніж навчитися писати романи, картини, грати на сцені чи знімати кіно» [9].

Цілком закономірно постає питання професійної майстерності і визначення межі, за якою закінчується в репортажі про війну вимисел і починається домисел. Про що кілька десятків років тому попереджав один із фундаторів українського журналістикознавства Дмитро Прилюк: «З творчої уяви і фантазії народжуються вимисли і домисли як їх конкретні вираження. Навколо їх правомірності в журналістській творчості точиться безперервна дискусія, і вона, очевидно, продовжуватиметься, бо, з одного боку, журналістика залишається вірною принципу правдивості, і будь-які вигадки дискредитуватимуть його, а з другого боку, журналістська творчість неможлива без творчої уяви і фантазії, які, як відомо, припускають відліт від точного копіювання дійсності» [9, с. 58].

Також в пригоді стануть численні публікації Валерія Іванова, присвячені проблемам методики і методології у визначенні специфіки жанру. Воєнного репортажу зокрема. Як слушно зауважує В. Іванов: «Спершу слід розібратися в самому терміні «методологія». Незважаючи на те, що цей термін використовується вже досить довго, остаточно його зміст ще не визначено» [10, с. 218].

Розвиваючи тему, український дослідник Микита Василенко максимально конкретизує визначення колеги: «Зауважимо, що більшість дослідників схильна розуміти під цим поняттям набір підходів і методик, що сприяють оптимальному вирішенню поставленого завдання. В нашому випадку це – спроба чіткого розмежування і дефініції жанрових груп, що допомагає редактору, керівнику організаційного журналістського підрозділу якомога продуктивніше подати матеріал на газетно-журнальній шпальті, інтернет-сторінці тощо» [11].

В процесі пошуку оптимальної подачі матеріалу і вибору носія інформації, виникає не лише питання стилю, обсягу майбутнього репортажу, але і питання ілюстративного ряду. Як свідчить досвід, для публікації на шпальті стандартного видання формату А-3 вистачає однієї, максимум двох світлин. Коли кількість ілюстративного ряду переходить за три позиції, він починає домінувати в свідомості пересічного читача, тож говорити про ефективність текстового матеріалу буде запізно. Тому сучасні редакції, особливо редакції тижневиків, плануючи розміщення воєнних репортажів, замовляють у більд-редакціях незначну кількість фотографій, щоб вибрати згодом одну-дві найкращі, найоптимальніші. Так редакції намагаються зберегти паритет у своєрідному професійному суперництві між фоторепортерами та репортерами-текстовиками. Це надзвичайно важливо в плані їх подальшої творчої співпраці, буває, що і фізичної, моральної підтримки під обстрілами, в які періодично попадають вітчизняні журналісти і про що свідчить неблаганна статистика: «Щонайменше 13 цивільних журналістів або працівників ЗМІ загинули під час виконання службових обов'язків під час російсько-української війни станом на 2 квітня 2022. З них шестеро росіян, чотири українці, один італієць, один американець та один ірландець» [12]. Співпраця між фоторепортером і журналістом, який працює в репортажному жанрі, також надзвичайно важлива, коли репортаж, а точніше, кілька репортажів, в яких накопичено багатий фактичний матеріал, екстраполюються в аналітичну статтю. Варіантів може бути безліч: від переосмислення фактів у репортажі, на основі яких робляться узагальнення і аналітичні висновки, до прямого включення епізодів, репортажних еле-

нтів у структуру аналітичної статті, що безумовно, динамізує подачу інформації, роблячи текст більш читабельним.

В цьому плані показовою є практика подачі репортажного матеріалу в інтернет-виданні Цензор.НЕТ. Так у блозі досвідченого літератора Геннадія Друзенка «Комплекс Петлюри або хто дозволив генералу Кривоносу захищати "Жуляни"?» репортаж переходить в аналітику [13].

Суто репортажний початок: «Дізнавшись в останніх числах лютого, що Сергій Кривонос на стратегічному об'єкті, я одразу вирушив туди – запропонувати медичну підтримку ПМДШ захисникам аеропорту. Вже наступної ночі ми везли бійця з гострим апендицитом до столичної лікарні швидкої допомоги. Відтоді я бував в аеропорту ледве не щодня», завершується аналітичною частиною: «На моїх очах строката публіка, що захищала повітряні ворота столиці: ЗСУшники, курсанти, нацики, добровольці – перетворювалась на організований підрозділ, а летовище – на фортецю. Командував цією трансформацією генерал Сергій Кривонос» [13].

Подібна трансформація відбувається впродовж всього репортажного за стилем матеріалу. Подібні творчі експерименти із жанровим переходом спостерігаємо і в практиці інших видань, зокрема, Лівого Берега (LB.UA). Так у матеріалі Віктора Кевлюка «ППО. Дивись угору» [14] хоч і домінує аналітика, роль динамічного сюжету виконує фоторепортаж, а детальну розповідь-роздуми автора про роль ППО у захисті громадян і війська України доповнюють та ілюструють численні світлини, зняті у бойовій обстановці.

Практика творчої діяльності ряду вітчизняних інтернет-видань свідчить про те, що керівництво редакцій почасти не в силі провести коректний професійний розподіл матеріалів за жанровими ознаками. Абстрагуючись від наукової термінології і не вдаючись до складних дефініцій, мусимо зазначити, що термін «блогер» і матеріал під назвою «блог» стали універсальним ключем для будь-якої редакційної новачії. Буквально: не знаєш, як правильно визначити жанр, називай його «блогом»! Тим більше, що сучасні науковці досі не дійшли спільної думки щодо природи цього новоязу і «новожанру». Не забуваємо і про прагматику. Блог, під приводом збереження авторського стилю, можна не правити. А це – економія на заробітку редакторів і коректорів. Також прийнято не платити за блог гонорарів, а отже, зберігається гонорарний фонд. Серед авторів-блогерів трапляються VIP персони, які здатні посприяти керівництву редакції в отриманні солідного гранту чи допомоги. Не враховувати останній фактор у цій науковій статті, значить ігнорувати редакційну політику більшої кількості вітчизняних видань, що залежать від спонсорської допомоги. Зрештою, не лише журналістський хист сприяє написанню гарного репортажу, багато що залежить від технічної екіпіровки журналіста: від каски до бронезилета; можливості миттєво передавати важливий матеріал до редакції. І, звісно, страхування самого репортера. Журналіст, який пише про воєнні дії, має бути абсолютно переконаний в тому, що у випадку його загибелі чи поранення, сім'я отримає необхідну матеріальну компенсацію. Всі ці чинники в комплексі мають якщо не забезпечити воєнного репортера, то принаймні дещо знівелювати, приглушити почуття небезпеки. Це вплине і на можливість зібрати якісний фактаж, за яким буде написаний воєнний репортаж.

Інше питання, що не отримало адекватної оцінки в журналістикознавчих студіях: чи має право український репортер брати до рук зброю, навіть за умови, коли підрозділ, в якому він перебуває, потрапив у кризову ситуацію? Тут відповідь має бути однозначною. Українська журналістика орієнтується на європейські і американські стандарти поведінки репортерів під час ведення бойових дій. Із початком війни ця тема стала актуальною і у вітчизняних медіа, і у масовій свідомості. Стаття Олександра Лашенка «Бутусов і Пореченков: чи доречна аналогія?», на інтернет-сторінці «Радіо «Свобода» спричинила багато суперечок: «Публікація Юрієм Бутусовим відео, де він стріляє з гармати, викликала неабиякий резонанс і має чимало аспектів. Один із них – чи може журналіст брати до рук

зброю, бути учасником бойових дій? Бутусов переконує, що оприлюднений ним ролик знятий на тренуваннях. Критиків головреда «Цензор. НЕТ», зокрема воєнних кореспондентів, це не переконує. Вони навіть згадують російського актора Михайла Пореченкова, який у захисному шоломі з написом «Преса» вів стрілянину на окупованій російськими гібридними силами частині Донбасу. А прихильники Бутусова наголошують: йдеться не про громадянина, який приїхав в Україну на «сафарі», а про патріота» [15].

Журналістка Ірина Сампан у матеріалі «Журналісти і зброя несумісні. Тоді як себе захистити?» для «Детектор медіа» навела кілька варіантів того, як можна бодай частково убезпечити журналіста на війні. Аж до спеціально навчених охоронців: «Також саме під час і після війни в Іраку репортери поширили практику наймати озброєних охоронців для себе, автівок і дорогої техніки. Але будьмо відвертими: якщо український репортер приїде в зону бойових дій із парою бодігардів, сміху буде на весь Донбас і далі. Та про героїзм і безстрашність українських журналістів на війні треба писати окрему роботу. Проте світова практика використання приватної охорони для репортерів є, і не завжди вона позитивна» [16].

Акцентуємо на тому, що стаття журналістки не претендує на науковий аналіз, але кореспондентка піднімає проблему, що останнім часом має тенденцію до загострення.

Школа воєнних репортерів в Україні виникла спонтанно, несподівано, як несподівано і часом спонтанно починаються збройні конфлікти. Тому зараз ми не можемо говорити про системність навчання журналістів у царині саме специфіки написання і продукування воєнних репортажів. Більше того, не факт, що коли репортер, який спеціалізувався раніше, скажімо, на кримінальній хроніці, засвоїть специфіку роботи воєнного кореспондента краще за будь-якого іншого журналіста. Справа в тому, що для роботи в надзвичайно важких, особливо небезпечних умовах, у смертельній небезпечі, потрібна не лише хоробрість чи особиста сміливість. Потрібна саме та хоробрість, що дозволяє максимально сконцентруватися на збиранні фактажу, не втрачаючи жодної деталі бойового епізоду. У зв'язку з цим слід відзначити, що воєнний репортаж відрізняється від «цивільного», написаного в мирний час і про повсякденне життя.

Вище зазначалось, що воєнний репортер працює в екстремальних умовах і це не може не позначитися на якості матеріалу. Водночас, слід зауважити, що саме екстремальні умови можуть народити натхнення; відчуття смертельної небезпеки примушує репортера на війні писати кожний твір як останній. Поспішність повністю компенсується старанністю, натхненням. За сучасних темпів розвитку зв'язку зменшується ризик того, що матеріал не встигне вчасно побачити світ у форматі друкованого чи електронного видання. Так само електронні прилади допоможуть зберегти в пам'яті репортера деталі й обставини, що не увійшли до чергового репортажу, але можуть бути використані в наступних подачах, при формуванні аналітичних матеріалів тощо.

За структурою і стилістикою воєнний репортаж також схожий на звичайний, проте існують і відмінності. Класичний воєнний репортаж, ще із часів Уїнстона Черчіля, коли той був кореспондентом «Таймс» на англо-бурській війні, насичені яскравими елементами, описами, влучними характеристиками героїв. Надзвичайно багато діалогів і внутрішніх монологів. Дія передається через значну кількість дієслів і зворотів: «Пролунав наказ: «Вперед» і ми, організувавши жалюгідного виду процесію: двоє нещасних офіцерів, жалюгідний кореспондент без капелюха, чотири матроси у солом'яних брилях із золотими літерами «H.M.S. Tartar» на стрічках (нечувана легковажність!), близько півсотні солдатів і добровольців, два чи три залізничника, рушили в дорогу, у супроводі енергійних бурських вершників. Коли ми піднялися на схили, що оточували місце бою, я озирнувся і побачив потяг, що швидко відділявся від станції Фрір. Дещо однак віцліло після катастрофи» [17].

Аудіовізуальна картина в репортажі, хоч написаний він як текстовий матеріал, буквально постає перед читачем, оскільки опис бою, зіткнення з ворогом потребує експресії, максимального використання епітетів і яскравих порівнянь.

5. Висновки

Репортаж, присвячений перебігу воєнних подій, побуту військових, їх підготовці і перепідготовці, ще не знайшов свого місця в сучасних друкованих та електронних медіа. Окремі публікації, які редакціями визначено як «репортаж», до цього жанру часто відношення не мають. Школи воєнних репортерів в Україні також немає, що дає підстави сумніватися у зацікавленості держави і Міноборони зокрема, в існуванні воєнних репортерів як специфічної групи журналістів. Висловлюється припущення, що воєнні репортери, які за специфікою журналістської діяльності мають такі риси характеру як непоступливість, правдивість, хоробрість, можуть у своїх матеріалах викрити певні недоліки в організації оборони країни. Оприлюднені в ЗМК такі репортажі зашкодять високим чинам в силових структурах. Однак подібні погляди не є державницькими. Маємо готувати воєнних репортерів і відправляти їх в райони бойових дій з метою отримання максимально правдивої інформації про перебіг війни і героїзм українських солдатів.

Жанрові особливості вітчизняного воєнного репортажу ще не визначені остаточно, оскільки ситуація, обставини бойових дій змінюються повсякчас, а з ними змінюються і методи відображення подій. Якщо, приміром, у перших воєнних репортажах було досить багато аналітики, що подекуди нагадувала інструкції і методику застосування зброї, тактику підрозділів, то нині читачі вже достатньо оволоділи емпірикою. З'явилася більше описового елемента, діалогів, завдяки яким автори матеріалів намагаються охарактеризувати позицію, погляди, вчинки героїв. Блоги деяких фронтовиків у соціальних мережах впритул наблизилися до жанрової специфіки репортажу, проте їх авторам явно бракує знання техніки написання цього жанрового матеріалу. Поволі, проте досить впевнено, наші автори користуються методами «нової журналістики» Тома Вулфа, яка передбачає ускладнений асоціативний ряд, метафоричність прози. Ці жанрові особливості досі не були характерні для вітчизняної репортажної журналістики, але вони успішно і швидко розвиваються, еволюціонують.

В університетах, де навчаються журналістиці, варто запровадити спеціальний курс воєнної журналістики. На читання лекцій, практичні заняття запрошувати репортерів, які вже побували на фронті. Також запрошувати ветеранів, нинішніх солдат і офіцерів ЗСУ.

У періодичних виданнях, як друкованих так і електронних, ввести спеціальну рубрику, шпальту, де виступатимуть зі своїми матеріалами воєнні репортери, свідки буремних подій.

У країні, яка воює, досі немає спеціалізованого тижневика, окремого видання, присвяченого перебігу воєнних дій. В такому виданні могли би виступати вітчизняні репортери. Видання під назвою «Волонтер», що належало відомому науковцю Микиті Василенку в 90-х роках минулого століття, розходилося накладом у сто тисяч примірників і призначалось в основному для ветеранів, які служили в «гарячих» точках. Нині кількість чоловіків і жінок, які пройшли війну чи беруть у ній участь, значно зросла. Всі вони чекають на свою газету, журнал.

Слід активізувати наукові розробки, пошуки в царині воєнної публіцистики. Вітчизняні воєнні репортери щогодини, щодня надають науковцям значну кількість емпіричного матеріалу.

References

1. Prokopenko, I.V. (1959), "Newspaper report", Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu, Kyiv, 150 p.
2. Thomas, G.-N. & Yermak, N. (2022), "Like living in a horror movie: A Ukraine town dying a slow death", *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2022/03/30/world/europe/ukraine-front-lines-russia-war.html> (accessed 01.09.2022).
3. Keen, F. (2022), "Tragedy in Bucha: the story of a man who rose from the dead", *BBC*, available at: <https://www.bbc.com/russian/features-62055572> (accessed 01.09.2022).
4. Shutiak, L. (2021), "Artistic reporting in Ukrainian print and online media (features of genre development)", pp. 226-240, available at: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2761/Shutyak2.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accessed 01.09.2022).
5. Chekmyshev, O.V. (2004), *Principles of Professional Communication. Theory and Practice of News Journalism*, Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy Universytet", Kyiv, 129 p.
6. Little, J. (2022), "What is Ukraine?", *La Monde*, available at: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/18/7363809/> (accessed 01.09.2022).
7. Hemingway, E. (1983), *The Old Newspaperman Writes ...*, Progress, Moscow, 344 p., available at: https://imwerden.de/pdf/hemingway_stary_gazetchik_pishet_publicistika_1983.pdf (accessed 01.09.2022).
8. Kokotiukha, A. (2022), "The best novels about war will not be written by veterans", *Novoye Vremya [New Time]*, <https://nv.ua/ukr/opinion/naykrashchi-knigi-hto-pisatime-romani-pro-viynu-v-ukrajini-novini-ukrajini-50259585.html> (accessed 01.09.2022).
9. Pryliuk, D. (1973), *Theory and Practice of Journalistic Creativity*, Vyscha Shkola, Kyiv, 271 p.
10. Ivanov, V. (2010), *Basic Theories of Mass Communication and Journalism: a Textbook*, in Rizun, V. V. (Ed.), Tsentr Vilnoi Presy, Kyiv, 258 p.
11. Vasylenko, M. (2021), "Perspectives of new journalism in Ukraine. Polemical notes", *Obraz [Image]*, no. 2 (36), pp. 54-62.
12. Wikipedia.org (2022), "List of journalists who died during the Russian-Ukrainian war", available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (accessed 01.09.2022).
13. Druzenko, H. (2022), "The Petliura complex or who allowed the General Kryvonos to defend "Zhuliany"?", *Censor.net*, available at: <https://censor.net/ua/b3363716> (accessed 01.09.2022).
14. Kevliuk, V. (2022), "Air defense. Look up", *LB.ua*, available at: https://lb.ua/society/2022/08/26/527415_ppo_divis_ugoru.html (accessed 01.09.2022).
15. Lashchenko, O. (2021), "Butusov and Porechenkov: is the analogy appropriate?", *Radio Svoboda [Radio Liberty]*, available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/butusov-zhurnalistyyna-porechenkov/31586235.html> (accessed 01.09.2022).
16. Sampan, I. (2022), "Journalists and weapons are incompatible. Then how to protect yourself?", *Detector Media*, available at: <https://detector.media/blogs/article/195887/2022-01-26-zhurnality-i-zbroya-nesumisni-todi-yak-sebe-zakhystyty/> (accessed 01.09.2022).
17. Bespalova, N. (2021), "Chronicles of the Anglo-Boer War through the eyes of Winston Churchill", *Nauka i Tekhnika [Science and Technology]*, available at: <https://naukatehnika.com/xroniki-anglo-burskoj-vojny-2.html> (accessed 01.09.2022).

Submitted 02.09.2022

Список літератури

1. Прокопенко І.В. Репортаж в газеті. Київ: Видавництво Київського університету, 1959. 150 с.
2. Thomas, G.-N. & Yermak, N. (2022), "Like living in a horror movie: A Ukraine town dying a slow death", *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2022/03/30/world/europe/ukraine-front-lines-russia-war.html> (accessed 01.09.2022).
3. Кін Ф. Трагедія у Бучі: історія людини, яка повстала із мертвих. // BBC. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-62055572> (дата звернення 01.09.2022)
4. Шутяк Л. Художній репортаж в українських друкованих та онлайн-ЗМІ (особливості розвитку жанру). URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2761/Шутяк2.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 01.09.2022)
5. Чекмишев О. В. Основи професійної комунікації. Теорія і практика новинної журналістики. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет, 2004. 129 с.
6. Літтел Дж. «Що таке Україна?» // «La Monde». URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/18/7363809/> (дата звернення 01.09.2022)
7. Хемінгуей. Е. Старый газетчик пишет. URL: https://imwerden.de/pdf/hemingway_stary_gazetchik_pishet_publittistika_1983.pdf (дата звернення 01.09.2022)
8. Кокотюха А. Кращі романи про війну напишуть не ветерани. // НВ. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/naykrashchi-knigi-hto-pisatime-romani-pro-viynu-v-ukrajini-novini-ukrajini-50259585.html> (дата звернення 01.09.2022)
9. Прилюк Д. Теорія і практика журналістської творчості. Київ : Вища школа, 1973. 271 с.
10. Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики: Навчальний посібник / За наук. ред. В. Різуна. Київ : Центр Вільної Преси, 2010. 258 с.
11. Василенко М. Перспективи нової журналістики в Україні. Полемічні нотатки. // Образ. 2021. Вип. 2 (36). С. 54-62.
12. Список журналістів, які загинули під час російсько-української війни. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 01.09.2022)
13. Друзенко Г. Комплекс Петлюри або хто дозволив генералу Кривоносу захищати "Жуляни"? // Цензор.нет. URL: <https://censor.net/ua/b3363716> (дата звернення 01.09.2022)
14. Кевлюк В. ППО. Дивись угору. // Лівий берег. URL: https://lb.ua/society/2022/08/26/527415_ppo_divis_ugoru.html (дата звернення 01.09.2022)
15. Лашенко О. Бутусов і Пореченков: чи доречна аналогія? // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/butusov-zhurnalist-viyna-porechenkov/31586235.html> (дата звернення 01.09.2022)
16. Сампан І. Журналісти і зброя несумісні. Тоді як себе захистити? // Детектор медіа. URL: <https://detector.media/blogs/article/195887/2022-01-26-zhurnalisty-i-zbroya-nesumisni-todi-yak-sebe-zakhystyty/> (дата звернення 01.09.2022)
17. Хроніки англо-бурскої війни глазами Уинстона Черчилля // Наука и техника. URL: <https://naukatehnika.com/xroniki-anglo-burskoj-vojni-2.html> (дата звернення 01.09.2022)

Надійшла до редакції 02.09.2022